

BEWEGINGSONDERWIJS ALS ZORGV

In de vorige aflevering is een schets gegeven van de bewegingspraktijk Sportclub Extra. Hier treffen we (onder andere) kinderen met een bewegingsachterstand waarbij het leerproces is verstoord of zelfs stilgevallen. Deze 'leerverstoorde' kinderen zijn aanvankelijk niet gebaat bij een lesgever die hen een voldoende vaardigheidsniveau probeert aan te meten. Daarom is gepleit voor het zo inrichten van de praktijk dat de deelnemers uitgedaagd worden zelf initiatieven tot bewegen te nemen. Op welke pedagogisch/didactische uitgangspunten rust deze benadering en welke werkwijze wordt op Sportclub Extra gevolgd? Door: Karel Verweij

Omdat veel kinderen op Sportclub Extra voorheen in de knel hebben gezeten zijn hun verlangens, angsten en vermogens uitgangspunt van de lessen. De begeleider sluit aan bij wat kinderen 'willen' en 'kunnen'. In de invoeringsfase ligt het startpunt daarom niet in bewegingsocialisatie (zodat het kind zo snel mogelijk weer mee kan doen bij een gewone sportclub) maar in ontplooiing. Het plezier van de deelnemers prevaleert boven de inpassing in een extern bewegingsverband. Het bewegingsaanbod staat daarom niet vast. Met het oog op de deelnemers wordt er een selectie gemaakt. In de invoeringsfase worden alleen die activiteiten uit de bewegingscultuur aan de orde gesteld die de kinderen op weg kunnen helpen.

DE TIJD VERGETEN

De cultureel antropoloog Fabian Koppelt in zijn boek *'Time and the other'*¹ opvattingen over tijd aan macht. Volgens hem ontkennen antropologen 'het - gelijktijdig - zijn' van onderzoeker en onderzochte. De onderzochte leeft nog in het verleden van de onderzoeker en moet de ontwikkeling die deze meegeeft heeft nog doormaken. Omdat de onderzoeker verder is in de tijd, is hij machtiger. Ook aan de beschrijving van kinderen ligt vaak een ontkenning van 'het - gelijktijdig - tijdig - zijn' ten grondslag. Kinderen worden dan door de volwassenen benaderd vanuit hun

eigen jeugdherinneringen of vanuit de maatstaven waaraan ze als volwassene moeten gaan voldoen. Ze worden verwoord als verleden of toekomstige tijd. De tegenwoordige tijd wordt ontkend. Kinderen 'zijn' hierdoor niet, behalve in hun ontwikkeling naar volwassenheid. Hierbij moeten kinderen voldoen aan volwassenennormen: 'haal die duim uit je mond' en 'die stoel heeft vier poten'.²

Kinderen hebben echter een eigen visie op de wereld die min of meer los staat van de wereld van volwassenen. Ze hebben een eigen manier van spreken die wel verwijst naar de wereld van volwassenen maar er toch ook duidelijk van verschilt. Kinderen zijn geen passieve ontvangers van cultuur maar actieve vormgevers in het hier en nu. Hoe kinderen betekenis geven aan de werkelijkheid verandert naar plaats en tijd. Kinderen krijgen concepten uit de volwassenencultuur aangereikt en schikken zich daar niet klakkeloos en passief in maar geven er zelf vorm aan. Ze kunnen zich niet altijd vinden in de 'voorkurslezingen' die ze voorgehouden krijgen.

Begeleiders die 'lessen' bij Sportclub Extra verzorgen zouden moeten proberen de deelname aan bewegingssituaties vanuit het perspectief van kinderen te analyseren zonder gelijk de volwassen denkbeelden en houdingen tegen-

over kinderen te weerspiegelen. Dit betekent dat ze zich proberen te verplaatsen in de 'beweegredenen' van kinderen. Hiertoe observeert de lesgever terwijl hij participeert in de activiteiten die de kinderen ondernemen. Hij doet hierbij onbekommerd mee, gaat op zijn knieën en herbeleeft zo zijn eigen kind-zijn. Door de leidinggevende rol prijs te geven en speels te worden, proberen begeleiders in deze praktijk op te sporen welke betekenissen kinderen met elkaar weven. De inspiratie die zo bij kinderen ontstaat, kan blokkades uit het verleden slechten.

Als het plaatsvindt, komt de verbeelding aan de macht. Er worden hutten gebouwd, er wordt schooltje gespeeld (met behulp van de bewegingsactiviteiten), er wordt verstopt en opgezocht, met springplanken worden schansen gemaakt en al rolschaatsend uitgeprobeerd. Ze vergeten de tijd. Er wordt getraakteerd, gefeest en gehuild. De kinderen krijgen een intense band. Het verband krijgt het gezicht van haar deelnemers. Er ontstaat een leer- en leefgemeenschap, een kindercultuur waarin volwassenen participeren.

DE ADEM INHOUDEN

In de invoeringsfase relateert de begeleider sterk de eigen 'bedoelingen'. Hieronder worden bewegingswijzen verstaan die de kinderen nog niet vertonen maar die de lesgever hen wil la-

ERBREDING (4)

FOTO: ANITA BIERENSA

Alleen meedoen als je wilt

ten uitvoeren. In veel gevallen hebben deze kinderen al een heel arsenaal aan lesgevers ontmoet die gericht waren op hun 'tekorten' en leerstof wilden aanbrenge. Hoewel hun bedoelingen waarschijnlijk goed waren, is bij deze kinderen het gebruik van doelstellingen zelf problematisch geworden. Uit doelstellingen blijkt immers een ongenoegen met de huidige uitvoering. Het accent op een gewenste uitvoering confronteert leerverstoorde kinderen opnieuw met hun niet-kunnen. Om niet in deze val te trappen schrijft de begeleider in de introductiefase de kinderen geen handelingswijzen voor. Ook staat hij tijdens het proces andere dan motorische uitvoeringswijzen in de bewegingssetting toe. De kinderen worden niet geleid naar een betere uitvoeringswijze. 'Leerkrachten' stappen terug om ruimte te geven voor de eigen 'leerkracht' van kinderen.

Voor kinderen die gegrepen worden

door een bewegingssituatie is er geen verleden en toekomst. Er is alleen tegenwoordige tijd. Lesgevers kunnen deze onmiddellijke leerbelevens aanvankelijk beter niet verstoren. Ze moeten hun eigen activisme temperen, hun adem inhouden. Dit leidt tot een veelbetekenende passiviteit. Hierin kan ongelof en trots over het kunnen van de kinderen, welwillendheid en humor doorkomen. Het is een spel. De lesgever nodigt uit. Hij eert de kinderen en deelt bescheiden in wat kinderen zelf tot stand brengen.

Dit 'hier-en-nu-principe' verhoudt zich moeizaam tot het denken in ontwikkelingsgerichte doelstellingen. Het streven het bewegen te verbeteren voert het kind weg uit het heden. Dit veroorzaakt een verlies aan betekenis. De gerichtheid op het hier en nu leidt echter tot het herhalen van eerder aan de orde gestelde situaties en het, met leerver-

stel- en arrangementsveranderingen, volgen van verschuivingen die kinderen aanbrenge.

Deze uitgangspunten worden in de volgende paragraaf uitgewerkt naar de praktijk van Sportclub Extra. Hierin zijn de didactische thema's 'organisatievorm, omgangsstijl en activiteitskeuze' verwerkt.

DE PRAKTIJK VAN SPORTCLUB EXTRA Het inrichten van een bewegingsaanbod

Terwijl de lesgever wikt en weegt over de aard en de plaats van de materiaal-schikkingen in de zaal, is het in de kleedkamer een hels kabaal. Na een imponerende brul om de hoek wordt het even stil. De lesgever overziet de gymzaal, vijf arrangementen zijn neergezet in zaal en bergruimte. Bij de vormgeving zijn de volgende criteria getraptd toegepast:

FOTO: ANITA NIEMERSMA

Omdat ik er zin in heb

- 'moeilijkheidsgraad'
 - makkelijk
 - op niveau
 - moeilijk
- 'diversiteit'
 - het aantal betekenisgebieden
 - het aantal activiteitsgebieden
- 'ontmoetingswaarde'³
 - naast elkaar: individuele bewegingsactiviteiten met eigen materiaal
 - na elkaar: individuele bewegingsactiviteiten met gedeeld materiaal
 - met elkaar: bewegingsactiviteiten die alleen samen kunnen worden gedaan, geordend vanuit een gezamenlijk of een tegengesteld belang
- 'differentiatie'
 - de mate waarin arrangementen van verschillende moeilijkheidsgraad zijn neergezet.

DE START VAN DE LES

De lesgever haalt de kinderen binnen, manoeuvreert ze naar een bank en plaatst ze in het gelid. Dit vindt plaats met grapjes, een woordje, een frons, een net te lange blik. De kinderen schatten het gedrag en de verschijning van de lesgever af. 'Rare vogel' denken ze. Hun ogen beginnen te twinkelen. De lesgever gaat languit voor de kinderen liggen, nogal dichtbij en laat zich helemaal zien. Het spel begint. De kinderen

gaan spreken, dagen uit. 'Wie ben jij?' denken ze. De leerkracht glimlacht, laat hen toe en toont waardigheid. Niemand heeft hier iets te vrezen. De lesgever gaat zitten in kleermakerszit. 'Kom om me heen zitten, voorzichtig want er ligt hier goud op de grond'. De zaal is geplaveid met rijkdom. Er wacht een goudmijn aan gewone ervaringen. 'Jullie mogen zo de zaal in en ...'.

Daarbij gelden de volgende regels:

- de kinderen 'mogen' zelf kiezen waar ze naar toegaan
- de kinderen mogen zelf weten hoe lang ze bij een activiteit blijven
- de kinderen mogen zelf weten met welke andere deelnemers ze bewegen
- de kinderen mogen zelf weten welke uitvoeringswijze ze kiezen.

Als ze dit niet willen 'moeten' ze aan de kant van de zaal op een bank plaatsnemen.

Deze werkwijze veroorzaakt dat de meeste kinderen naar een arrangement gaan om te kijken of te bewegen.

HET VERSCHIL MAKEN

Onderzoeksvormen

Om de acties van de deelnemers te peilen dienen lesgevers vervolgens zelf op verschillende manieren deel te nemen:

Observeren - het systematisch registreren van gedrag in bewegingssituaties.

Met het volgende onderscheid:

- participierend observeren - het lesgevend registreren van gedrag in bewegingssituaties
- participeren - het meedoend registreren van gedrag in bewegingssituaties.

Enkele opmerkingen

Lesgevers maken deel uit van de beïnvloedingspraktijk en kunnen zich hieruit niet losmaken. Omdat ze hun beïnvloedingsverantwoordelijkheid niet kunnen afleggen is het niet mogelijk dat ze observeren. Het is daarom goed als een tweede persoon regelmatig de observatiefunctie waarneemt.

Met de drie observatiemanieren wordt

verschillende, aanvullende, informatie verkregen. De hulpverlener die het zweet in de handen en de knijpkracht van de jojoënde trampolinespringer voelt, verkrijgt andere informatie dan de observator die de kwaliteit van afzet en loskomen schat. Deze informatie raakt gerelativeerd door de lesgever die meespringt en ervaart dat ook voor hem de trampoline veel te strak gespannen staat.

De mogelijkheid stelselmatig te reflecteren neemt af naarmate de lesgever zelf meer deelneemt aan de bewegingssituatie. Naarmate de lesgever meer interacties met deelnemers aangaat wordt ook de eigen inbreng meer onderwerp van evaluatie.

Vergelijking van de onderzoekservaringen van observator en lesgever tijdens de les geeft vaak een nieuw beeld.

'Luisteren' als basishouding

Wat opvalt, is het kleine aantal gestelde regels dat de deelname aan de bewegingssituaties moet sturen. Eigenlijk zijn het geen regels omdat er niets geboden of verboden wordt. In deze 'open' lesvorm wordt de organisatie van leerprocessen zoveel mogelijk aan de deelnemers gelaten. De begeleider start geen activiteiten van deelnemers op zodat er voor hen initiatiefmogelijkheden ontstaan. De bedoeling hiervan is de deelnemers de controle over de omgeving in eigen handen te geven. Bij leerverstoorde kinderen is de kracht om de wereld te lijf te gaan gesmoord. Onder de lusteloze apathie gaat echter een levenslust schuil die opnieuw gewekt kan worden. De combinatie van de afwezigheid van dwang en een verlokende wereld kan hen helpen weer 'naar buiten te gaan' en het verschil te maken.

Omdat de begeleider de deelnemers niet inspint in de eigen wensen en bedoelingen kunnen de regels, conventies en interesses die de deelnemers zelf voeren, zichtbaar worden. In de onderzoeksfase, die plaatsvindt in de eerste lessen van de invoegingsfase, probeert de lesgever dit betekenisweefsel op het spoor te komen. Hiertoe wandelt de

lesgever rond, alle zintuigen open, in een intuïtief verstaan totdat de blik aan een gebeurtenis blijft haken (a). Vervolgens probeert hij (of zij) deze aanleiding voor zichzelf in een taalzin te expliciteren (b). Deze zin is aanleiding om langduriger te kijken en te luisteren totdat er een vaststelling gemaakt kan worden (c). Deze vaststellingen geven informatie voor de inrichting van toekomstige lessen.

De keuzes en wijzen van deelnemen van kinderen in een open lesvorm, met een gevarieerde activiteitskeuze, biedt de lesgever een schat aan informatie. Het gaat hierbij onder andere om de volgende vragen:

- Welke bewegingsactiviteiten lukken?
- Welke bewegingsactiviteiten doen de deelnemers graag?
- Hoe breed is deze belangstelling?
- Welke deelnemers bewegen graag alleen en welke liever samen met anderen?
- Welke waarde heeft het 'tegengesteld belang'; winnen/verliezen?
- Kiezen deelnemers bewegingsactiviteiten die passen bij hun niveau van kunnen?
- Hoe lang achter elkaar doen de deelnemers een activiteit?
- Welke combinaties van deelnemers ontstaan er en welke kinderen vermijden elkaar?

Na een aantal lessen, als een scala aan bewegingsactiviteiten aan de orde is geweest, levert dit soort vragen informatie hoe toekomstige lessen zo ingericht kunnen worden dat succeservaringen optreden. Het gaat er hierbij om in kaart te brengen waarin deelnemers overeenkomen zodat een groepsontwikkeling gestart kan worden. Hierbij is het zaak de getoonde gedragskenmerken van de leerverstoringsen te ontwijken en te zoeken naar gedrag wat uitbouwbaar is.

SAMENVATTENDE SLOTOPMERKINGEN

In deze tekst zijn pedagogisch/didactische uitgangspunten van een orthodidactiek bewegingsonderwijs gepresenteerd. Hierbij zijn leerverstoringsen op-

gevat als een gedragsmatige problematiek. Een ernstige leerverstoring brengt iemands hele bestaan aan het wankelen. Om het evenwicht te herstellen kunnen kinderen het beste in een situatie gebracht worden waarin ze weer mogen spelen. Hierbij hebben ze aanvankelijk veelal baat bij een begeleider die geen ontwikkeling nastreeft maar rondscharrelt en geniet van wat ze ondernemen. Hierachter steekt een onconventionele opvatting van beïnvloeden/onderwijzen. De lesgever maakt deel uit van een waardegemeenschap die in de activiteiten van de groep tot stand komt. Door zich als deelnemer in deze gemeenschap te voegen, met een bijzondere maar bescheiden status, wordt de lesgever invloed verleend. Het zijn uiteindelijk de kinderen die de doorwerking van deze 'be-invloed-ing' in hun eigen leven affirmeren.

NOTEN

- 1 De informatie over dit boek van Fabian is ontleend aan *Mag ik op je rug?...van de kinderen en hun dagen met vriendschap en ruzie*, Suzanne Kuik, Het Spinhuis. Amsterdam 1996.
- 2 Indringend verwoorde kritiek op opvoedingsmethoden waarbij kinderen niet als kind aanwezig mogen zijn, in: *Het geminachte kind*, G. Kuijer, De Arbeiderspers. Amsterdam 1980.
- 3 De kwaliteit van een ontmoeting neemt toe naar gelang het bewegingsniveau toeneemt. Begeleiders kunnen echter ook op sociaal/emotionele factoren didactiseren en bij de inrichting van de bewegingssituaties al op de interacties zinspelen. Zo wordt bij jongeren die snel agressief op anderen reageren vaak netvoetbal in plaats van gewoon voetbal gespeeld.

CORRESPONDENTIE:

k1.verweij@hetnet.nl